

ВІДГУК

офіційного опонента кандидата юридичних наук, доцента Літвінової Ірини Феофанівни на дисертацію Маринич Юлії Володимирівни на тему «Інститут тимчасового доступу до речей і документів у системі заходів забезпечення кримінального провадження», подане до захисту у спеціалізовану Вчену раду Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Ступінь актуальності обраної теми дослідження.

Запровадження чинним Кримінальним процесуальним кодексом України тимчасового доступу до речей і документів як заходу забезпечення кримінального провадження сприяє імплементації в національне законодавство європейських стандартів здійснення кримінального судочинства шляхом розширення засади змагальності на стадії досудового розслідування, адже ініціювати його застосування перед слідчим суддею, судом може не лише сторона обвинувачення, а і сторона захисту.

Відповідно до аналізу правозастосовної практики тимчасовий доступ до речей та документів є одним із найбільш застосовуваних заходів забезпечення кримінального провадження. Зокрема, лише у 2021 році на розгляді у судах першої інстанції перебувало 215 478 клопотань про тимчасовий доступ до речей і документів, що становить 34,14% від інших клопотань, які розглядалися слідчим суддею у вказаний період. Це свідчить про те, що інститут тимчасового доступу до речей і документів має значну затребуваність у сторін кримінального провадження, що вимагає юридичної визначеності та уніфікованості процесуальної форми застосування цього заходу забезпечення кримінального провадження.

Водночас попри те, що тимчасовий доступ до речей і документів найчастіше застосовується серед інших заходів забезпечення кримінального провадження, його законодавча регламентація має суттєві недоліки правового регулювання, що перешкоджає досягненню завдань кримінального провадження. Це підтверджується результатами проведеного дисертантом анкетування адвокатів, слідчих, дізнавачів, детективів, прокурорів, суддів,

слідчих суддів. Зокрема, за даними анкетування лише 22,7 % опитаних практичних працівників вважають, що інститут тимчасового доступу до речей та документів є достатньо врегульованим заходом забезпечення кримінального провадження, а на думку 54,2 % респондентів потребує детального законодавчого врегулювання діяльності сторони захисту при застосуванні тимчасового доступу до речей та документів.

Не зважаючи на те, що значний внесок у розробку теоретичних і практичних аспектів тимчасового доступу до речей та документів, його структурних елементів здійснила низка вчених-процесуалістів, однак невіршеними залишилися ряд завдань. Зокрема, йдеться про правовий статус вилучених речей і документів, необхідність законодавчого урегулювання процесуальної діяльності сторони захисту та потерпілого при застосуванні тимчасового доступу до речей та документів, відмежування тимчасового доступу до речей і документів від суміжних процесуальних дій, гарантування реалізації права на апеляційне оскарження ухвал слідчого судді, суду про тимчасовий доступ до речей та документів. Відсутність правового регулювання вказаних питань створює проблеми при застосуванні досліджуваного інституту.

З огляду на це, актуальність дисертаційної роботи Маринич Ю. В., спрямованої на розв'язання проблем інституту тимчасового доступу до речей та документів, не викликає сумнівів як у науковому, теоретичному, так і у практичному аспектах.

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувачки.

Робота виконана в Інституті держави та права ім. В. М. Корецького НАНУ в рамках Стратегії розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2016–2020 роки (Постанова загальних зборів НАПрН України від 3 березня 2016 року).

У дисертації використані як загальнонаукові, так і галузеві методи дослідження. Зокрема, в основу дослідження покладений діалектичний метод пізнання. Окрім того, були застосовані такі методи: історичний метод використовувався для встановлення генези розвитку інституту тимчасового доступу до речей та документів, попередніх напрацювань щодо обраної теми,

формально-юридичний метод – поглиблення знань про тимчасовий доступ до речей та документів, аналізу законодавства, що регулює інститут тимчасового доступу до речей та документів, формально-логічний – для формування понятійного апарату тимчасового доступу до речей та документів та його елементів, порівняльно-правовий – застосовувався для порівняльної характеристики тимчасового доступу до речей та документів, що регулюється чинним КПК України та виїмки, яка регулювалася КПК України 1960 року, для порівняння повноважень слідчого при застосуванні тимчасового доступу до речей та документів тощо.

У дисертаційній роботі висвітлені і вирішені низка теоретичних та практичних проблем інституту тимчасового доступу до речей та документів, сформульовані обґрунтовані пропозиції, спрямовані на удосконалення кримінального процесуального законодавства України.

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень, повнота викладу в опублікованих працях.

Ціла низка результатів і висновків, які з них слідують, були отримані вперше і мають високий ступінь наукової новизни. *Вперше* доведена необхідність диференціації поважних причин невиконання ухвали слідчого судді, суду про тимчасовий доступ до речей і документів на обставини суб'єктивного та об'єктивного характеру; обґрунтована доцільність запровадження спрощеної процесуальної форми здійснення тимчасового доступу до речей і документів шляхом огляду та копіювання, яка має проводитися на підставі постанови прокурора. Також *вперше* доведено, що на речі і документи, вилучені під час тимчасового доступу, які мають ознаки речових доказів та потребують збереження до вирішення справи по суті, необхідно накладати арешт.

Результати дисертаційної роботи опубліковані в фахових виданнях України та зарубіжних країн, також були представлені у вигляді доповідей на міжнародних науково-практичних, науково-теоретичних конференціях та

круглих столах. Публікації повністю перекривають і вирішують завдання, що були поставлені в дисертації.

Дослідження авторки з відповідної тематики були впроваджені в ряді профільних університетів і інститутів України.

Таким чином, дисертація Маринич Юлії Володимирівни виконане на високому науково-методичному і методологічному рівнях.

Результати і положення дисертації, які виносяться на захист відповідають всім вимогам положення на здобуття ступеня доктора філософії, є обґрунтованими та логічними, мають високий ступінь наукової новизни та практичне значення.

Наукова обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Обґрунтованість результатів дослідження, положень та висновків досліджень дисертаційної роботи Маринич Юлії Володимирівни не викликають жодних зауважень. Пропозиції щодо доповнення ч. 1 ст. 162 КПК України такими видами інформації: відомості про заходи безпеки щодо особи, взятої під захист (ст. 381 КК України); таємниця усиновлення (удочеріння) (ст. 168 КК України); таємниця нарадчої кімнати; інформація, яка стала відома у зв'язку з розглядом справи в закритому судовому засіданні (ст. 6 Кодексу професійної етики судді); таємниця страхування (ст. 40 Закону України «Про страхування») та інші пропозиції змін до законодавства оформлені належним чином та мають теоретичне і практичне значення. Висновки дисертаційної роботи логічно витікають із отриманих результатів, а рекомендації базуються на висновках дослідження.

Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності.

В дисертаційній роботі представлено авторське розуміння володільця речей та документів як суб'єкта публічного чи приватного права, у володінні якого перебувають речі й документи, які містять відомості, що можуть бути використані як докази, під час кримінального провадження набули характерних ознак об'єкта тимчасового доступу до речей та документів та які за ухвалою

слідчого судді, суду можуть бути оглянуті, скопійовані або вилучені. Окрім цього, дисертантом за допомогою формально-логічного методу та методу моделювання запропоновано низку змін і доповнень до норм КПК України з метою вдосконалення положень, які регламентують порядок тимчасового доступу до речей і документів.

Здобувачка здійснила належну статистичну обробку отриманих даних. Поставлені наукові завдання виконані на високому методологічному рівні, а дисертантка оволоділа необхідними для рівня доктора філософії компетенціями.

Теоретичне і практичне значення результатів дослідження.

Сформульовані і узагальнені в дисертації положення, висновки, пропозиції та рекомендації можуть бути використані у:

– науковій діяльності – під час подальшого дослідження інституту тимчасового доступу до речей та документів;

– законотворчій діяльності – під час удосконалення чинного КПК України (лист до Комітету з питань правоохоронної діяльності Верховної Ради України від 02 серпня 2022 року № 126/154);

– практичній діяльності слідчих суддів, правоохоронних органів та адвокатів (Акт про впровадження в практичну діяльність наукових розробок дисертаційного дослідження Богуславського районного суду Київської області від 15 вересня 2022 року, Акт про впровадження в практичну діяльність наукових розробок дисертаційного дослідження АО «Репешко та Партнери» від 15 серпня 2022 року);

– освітньому процесі – при підготовці та проведенні лекційних, семінарських та практичних занять, під час викладання навчальної дисципліни «Кримінальний процес» (Акт про впровадження наукових розробок дисертаційного дослідження в освітній процес Національної академії внутрішніх справ від 15 вересня 2022 року).

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому.

Дисертаційна робота Маринич Юлії Володимирівни викладена українською мовою на 292 сторінках. Структура роботи відповідає вимогам

МОН України та положенню про присудження ступеня доктора філософії. Вона структурована і складається з анотації, змісту, переліку умовних позначень, вступу, огляду літератури, матеріалів і методів дослідження, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (248 найменувань) та додатків. Результати дослідження представлені у 6 додатках.

Мета дисертаційної роботи визначена дисертанткою досить лаконічно, чітко і вдало та полягає у: розв'язанні теоретичних, правових та практичних проблем інституту тимчасового доступу до речей та документів та формулюванні обґрунтованих пропозицій, спрямованих на удосконалення кримінального процесуального законодавства України. Відповідно до поставленої мети були чітко сформульовані та розкриті завдання дисертаційної роботи.

У першому розділі авторка послідовно розкриває генезис законодавчого регулювання та наукового дослідження тимчасового доступу до речей і документів. Також авторка проводить ґрунтовний та теоретичний аналіз юридичного змісту тимчасового доступу до речей і документів як заходу забезпечення кримінального провадження.

Заслуговують на увагу визначені Маринич Ю. В. ознаки, якими характеризується кримінальний процесуальний інститут тимчасового доступу до речей та документів, а саме: примус в особливій його формі, обмеження прав та свобод людини й громадянина, судовий контроль прийняття рішення. При цьому примус під час виконання тимчасового доступу до речей та документів зумовлений не вчиненням або невчиненням певних дій, а його законодавчою моделлю, яка заснована на кримінально-процесуальному примусі та передбачає його застосування незалежно від поведінки особи.

Слушною є позиція авторки щодо дотримання принципу пропорційності (співмірності) при застосуванні тимчасового доступу до речей та документів, відповідно до якого ті обмеження прав, яких зазнає особа під час застосування вказаного заходу забезпечення, мають бути відповідними до кінцевого результату застосування тимчасового доступу, тобто обмеження прав та свобод

людини при застосуванні тимчасового доступу до речей та документів має бути виправданим отриманими результатами його застосування.

У другому розділі здобувачка дослідила правову процедуру прийняття рішення та здійснення тимчасового доступу до речей і документів, послідовно розглянувши процесуальний порядок здійснення тимчасового доступу до речей та документів, охарактеризувавши речі та документи як об'єкти тимчасового доступу; розкривши процесуальну форму здійснення судового контролю щодо застосування тимчасового доступу до речей та документів та з'ясувавши наслідки невиконання рішення про тимчасовий доступ до речей і документів.

Авторкою слушно зауважується, що оскільки клопотання про тимчасовий доступ до речей та документів є процесуальним документом, внаслідок реалізації якого обмежуються права та свободи людини, варто передбачити необхідність зазначення повних офіційних даних про фізичну чи юридичну особу, яка зобов'язана надати доступ до речей та документів. Поруч з цим заслуговує на увагу обґрунтування необхідності законодавчого визначення строку розгляду слідчим суддею, судом клопотання про тимчасовий доступ до речей та документів. В цьому сенсі дисертанткою доведена доцільність диференційованого підходу до визначення такого строку. За загальним правилом клопотання про тимчасовий доступ до речей та документів має розглядатися не пізніше 7 днів з моменту надходження клопотання до суду. При доведенні наявності реальної загрози зміни або знищення речей і документів розгляд клопотання про тимчасовий доступ до речей та документів здійснюється невідкладно.

У третьому розділі дисертаційної роботи Маринич Ю. В. розглядає процесуальний статус учасників тимчасового доступу до речей і документів. Авторка робить слушний висновок про неузгодженість правозастосовної практики щодо визначення суб'єктів виконання ухвали слідчого судді про тимчасовий доступ до речей і документів. У зв'язку з чим у роботі обґрунтована необхідність уповноважити оперативні підрозділи на виконання ухвали слідчого судді про тимчасовий доступ до речей та документів на

підставі доручення слідчого, дізнавача. Запропоновані відповідні доповнення до положень п. 3 ч. 2 ст. 40 та ч. 1 ст. 41 КПК України.

Заслуговує на увагу позиція здобувачки щодо доцільності запровадження спрощеної процесуальної форми здійснення тимчасового доступу до речей та документів у формі огляду чи копіювання, яка має проводитися на підставі постанови прокурора з обов'язковою фіксацією у протоколі.

Слід погодитись з висновком авторки про відсутність загальновизнаного підходу щодо віднесення потерпілого до сторони обвинувачення, та, відповідно, можливості потерпілого відстоювати свої процесуальні права та інтереси шляхом звернення до суду з клопотанням про застосування тимчасового доступу до речей і документів. З огляду на це дисертанткою доведена необхідність наділення потерпілого як самостійного учасника кримінального провадження правом звернення до суду з клопотанням про застосування тимчасового доступу до речей і документів.

У результаті проведеного дослідження здобувачкою запропоновані та сформульовані пропозиції щодо удосконалення чинного КПК України в контексті питань, що розглядалися.

Викладене вище є підставою для загальної позитивної оцінки дисертації Маринич Юлії Володимирівни на тему «Інститут тимчасового доступу до речей і документів у системі заходів забезпечення кримінального провадження» як самостійного наукового дослідження актуальної, важливої для науки та практики проблеми.

Рекомендації щодо подальшого використання результатів дисертації в практиці.

Отримані результати дисертаційної роботи Ю. В. Маринич на тему «Інститут тимчасового доступу до речей і документів у системі заходів забезпечення кримінального провадження» слід використовувати у освітньому процесі юридичних закладів вищої освіти, в науково-дослідницьких розробках наукових установ, при підготовці наукових публікацій та монографій, плануванні досліджень за цим напрямом.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувачки.

У цілому позитивно оцінюючи рецензовану працю, необхідно звернути увагу на окремі дискусійні питання, які, на нашу думку, потребують або додаткової аргументації, або спеціальних пояснень під час захисту:

1. На сторінках 64–65 дисертантка доходить висновку, що «... розумне співвідношення між засобами правового впливу та ціллю його застосування є основою принципу пропорційності». Далі в розрізі цього питання авторка використовує терміни «пропорційність (співмірність)» стверджуючи, що «одним із головних принципів застосування тимчасового доступу до речей та документів є пропорційність (співмірності), яка забезпечує відповідний баланс між засобами правового впливу та наслідками, які очікуються. Принцип пропорційності (співмірності) у кримінальному процесуальному праві слід тлумачити як встановлення розумного співвідношення між засобами впливу або примусу та кінцевою метою їхнього застосування; інструменти досягнення поставленої мети мають бути обґрунтованими та найменш обтяжливими для особи, чії права та свободи обмежуються».

Під час захисту авторці варто пояснити свою позицію щодо ототожнення чи розрізнення термінів «пропорційність» та «співмірність» в контексті досліджуваного питання.

2. На сторінці 208, 216 авторка доходить висновку, що «здійснюючи збирання доказів шляхом застосування тимчасового доступу до речей та документів у формі вилучення речей та документів, сторона захисту має керуватися ч. 2 ст. 100 КПК України та самостійно зберігати вилучені речі та документи». При цьому пропонується у разі пошкодження чи втрати вилучених речей та документів застосовувати до адвоката дисциплінарну відповідальність, передбачену п. 7 ч. 1 ст. 34 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

Втім, на думку офіційного опонента, слід розробити більш дієві гарантії, які б унеможливили знищення чи спотворення адвокатом вилучених речей та документів, які можуть зберігатися у сторони захисту.

3. Звертається увага на відсутність загальновизнаного підходу щодо віднесення потерпілого до сторони обвинувачення, та, відповідно, можливості потерпілого відстоювати свої процесуальні права та інтереси шляхом звернення до суду з клопотанням про застосування тимчасового доступу до речей і документів (сторінка 212). Авторка слушно пропонує наділити потерпілого правом звернення до суду з клопотанням про тимчасовий доступ до речей та документів, на рівні сторін кримінального провадження.

Разом з цим виникає запитання: потерпілого слід відносити до сторін кримінального провадження, чи він є самостійним учасником кримінального провадження?

Перелічені зауваження і побажання мають дискусійний характер і, в цілому, не впливають на загальну високу позитивну оцінку дисертації. За своєю актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю та практичною значущістю одержаних результатів, а також за авторськими публікаціями ця робота є внеском в розвиток вітчизняної науки в галузі кримінального процесу.

Відсутність порушень академічної доброчесності.

У ході вивчення як дисертаційної роботи, так і наукових публікацій, фактів порушень академічної доброчесності не виявлено. Дисертація Маринич Юлії Володимирівни на тему «Інститут тимчасового доступу до речей і документів у системі заходів забезпечення кримінального провадження» є оригінальною, самостійно виконаною науковою працею.

ВИСНОВОК

про відповідність дисертації встановленим вимогам

1. Дисертаційна робота Маринич Ю. В. на тему «Інститут тимчасового доступу до речей і документів у системі заходів забезпечення кримінального провадження», подана на здобуття ступеня доктора філософії, є комплексним, цілісним, завершеним науковим дослідженням. В ній отримані нові науково

обґрунтовані результати, що відрізняються новизною в постановці і вирішенні проблем інституту тимчасового доступу до речей і документів у системі заходів забезпечення кримінального провадження.

2. Дисертація Маринич Ю. В. тему «Інститут тимчасового доступу до речей і документів у системі заходів забезпечення кримінального провадження», за актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною значимістю здобутих результатів відповідає галузі знань 08 «Право» спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283), Наказу МОН України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами від 12 липня 2019 року) і «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44), а її автор – **Маринич Юлія Володимирівна** заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права
і процесу Юридичного факультету
Національного авіаційного університету

Ірина ЛІТВІНОВА

Тідпис гр

з а с в і д ч у ю

Вченої секретар

Національного авіаційного університету

М. Селіванович